

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA IZLANUVCHANLIK QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI

Haqberdiyeva Muyassar Sayfiddinovna

Samarqand viloyati Narpay tumani

42- umumta'lim maktabi

Boshlang'ich ta'lim fani o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida izlanuvchanlik qobiliyatini rivojlantirishning ahamiyati haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *jamiyat, ta'lim, gumanizm, shaxs, qobiliyat, izlanuvchanlik, komponent, operativ fikrlash, nutq va mantiq.*

Jamiyatda, shu jumladan ta'lim sohasida gumanistik paradigma tarqalishi bilan, shaxsning izlanuvchanlik qobiliyatlarini, izlanuvchanlik xususiyatlarini rivojlantirish zarurligiga tobora ko'proq ahamiyat berila boshlandi. Izlanuvchanlik fikrlashning asosiy komponentlarini shakllantirish uchun sharoit yaratish demakdir.

Tarbiyaning asosiy maqsadi - yosh avlodni kelajakka tayyorlash. Izlanuvchanlik - bu maqsadni samarali amalga oshiradigan yo'l. Izlanuvchanlik shaxsni tarbiyalashga kompleks yondashuv umumiy estetik va axloqiy tarbiya muammolari bilan bog'liq masalalarning keng doirasini qamrab oladi. Mafkuraviy dunyoqarash, ma'naviy va badiiylikning ajralmas birligi o'sib borayotgan shaxsning shaxsiyati, uning ko'p qirrali va uyg'un rivojlanishining muhim shartidir.

Izlanuvchanlikning qiymati, uning funksiyalari nafaqat ishlab chiqarish tomonida, balki izlanuvchanlik jarayonida ham yotadi.

Maktabda o'qishning dastlabki 3-4 yilida bolalarning aqliy rivojlanishidagi yutuqlar sezilarli darajada seziladi. Vizual-samarali va elementar fikrlash uslubining hukmronligidan, kontseptsiyadan oldingi rivojlanish darajasidan va fikrlash mantig'ining pastligidan, o'quvchi aniq tushunchalar darajasida og'zaki -mantiqiy fikrlashga ko'tariladi. Bu davrning boshlanishi, agar J. Piaget va L.S. terminologiyasidan foydalansak, bog'liq. Vygotskiy, operatsiyadan oldingi fikrlashning ustunligi bilan va oxirida - tushunchalarda operativ fikrlashning ustunligi bilan. Xuddi shu yoshda, bolalarning umumiy va maxsus qobiliyatlari juda yaxshi namoyon bo'ladi, bu ularning izlanuvchanligini baholashga imkon beradi.

Rus psixologiyasida qobiliyat muammosi juda chuqur o'rganilgan. Birinchidan, biz B.M.ning asarlarida ishlab chiqilgan tegishli nazariy tushunchalarga tayanamiz. Teplova va S.L. Rubinshteyn Ma'lumki, B.M.ning qobiliyatlari ostida. Teplov bir odamni boshqasidan ajratib turadigan, odamda mavjud bo'lgan ko'nikma va bilimlar zaxirasiga tushmagan, balki ularni o'zlashtirishning osonligi va tezligini aniqlaydigan individual individual psixologik xususiyatlarni tushungan.

Qobiliyatlar tuzilishini hisobga olgan holda S.L. Rubinshteyn ikkita asosiy komponentni ajratadi:

... "operativ" - bu faoliyat olib boriladigan harakat usullarining yaxshi ishlaydigan tizimi;

... "yadro" - operatsiyalarni tartibga soluvchi aqliy jarayonlar: tahlil va sintez jarayonlarining sifati.

Qobiliyatlarning har xil tasnifi mavjud. Avvalo, ijtimoiy-tarixiy kelib chiqadigan tabiiy yoki tabiiy qobiliyatlar va o'ziga xos insoniy qobiliyatlarni farqlash zarur. Tabiiy qobiliyatlarning ko'pchiligi odamlarda va hayvonlarda, ayniqsa, oliy qobiliyatli, masalan, maymunlarda uchraydi. Bunday elementar qobiliyatlar - idrok, xotira, fikrlash, ifoda darajasidagi elementar muloqot qobiliyatidir. Bu qobiliyatlar tug'ma moyilliklar bilan bevosita bog'liq, lekin ular bilan bir xil emas, lekin ular asosida shartli refleksli ulanishlar kabi ta'lim mexanizmlari orqali boshlang'ich hayotiy tajriba mavjud bo'lganda shakllanadi.

Inson, biologik aniqlanganlardan tashqari, ijtimoiy muhitda uning hayoti va rivojlanishini ta'minlaydigan qobiliyatlarga ega. Bu nutq va mantiq, nazariy va amaliy, ta'limiy va izlanuvchanlik, subyekt va shaxslararo muloqotga asoslangan umumiy va maxsus yuqori intellektual qobiliyatdir.

Umumiy qobiliyatlarga insonning turli xil faoliyatdagi muvaffaqiyatini belgilaydigan qobiliyatlar kiradi. Bularga, masalan, aqliy qobiliyat, qo'l harakatlarining nozikligi va aniqligi, rivojlangan xotira, mukammal nutq va boshqalar kiradi.

Maxsus qobiliyatlar odamning muayyan faoliyat turidagi muvaffaqiyatini belgilaydi, uni amalga oshirish uchun maxsus turdagi moyillik va ularning rivojlanishi zarur. Bu qobiliyatlarga musiqiy, matematik, lingvistik, texnik, adabiy, badiiy va izlanuvchanlik, sport va boshqalar kiradi. Odamda umumiy qobiliyatlarning mavjudligi maxsus qobiliyatlarning rivojlanishini istisno qilmaydi va aksincha. Ko'pincha, umumiy va maxsus qobiliyatlar bir-birini to'ldiradi va bir-birini boyitadi.

Nazariy va amaliy qobiliyatlarning farqi shundaki, birinchisi shaxsning mavhum nazariy fikrlashga, ikkinchisi aniq, amaliy harakatlarga moyilligini oldindan belgilab beradi. Bunday qobiliyatlar, umumiy va maxsuslardan farqli o'laroq, aksincha, ko'pincha bir-biri bilan birlashtirilmaydi, faqat iqtidorli, ko'p qirrali iste'dodli odamlar bilan uchrashadi.

Ta'lim va izlanuvchanlik qobiliyatlarning bir-biridan farqi shundaki, birinchisi ta'lim va tarbiya muvaffaqiyatini, odamning bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishini, shaxsiyat xususiyatlarining shakllanishini, ikkinchisi moddiy va ma'naviy obyektlarning yaratilishini belgilaydi. Muloqot qilish, odamlar bilan muloqot qilish qobiliyati, shuningdek, subyekt-faollik yoki subyekt-kognitiv qobiliyatlar eng ko'p ijtimoiy jihatdan shartlangan. Birinchi turdagi qobiliyatlarga misol sifatida, biz inson nutqini aloqa vositasi (nutq uning kommunikativ funksiyasida), odamlarni shaxslararo idrok etish va baholash qobiliyati, turli vaziyatlarga ijtimoiy-psixologik moslashish qobiliyatini misol qilib

keltira olamiz. turli odamlar bilan aloqa qilish, ularni o'z ixtiyoriga berish, ularga ta'sir qilish qobiliyati.

Izlanuvchanlik, aql bilan bir qatorda, o'rganishning muhim mavzusidir, chunki bizning vaqtimizda bu qobiliyatlarni rivojlantirish zarurligiga tobora ko'proq ahamiyat berilmoqda.

Izlanuvchanlik - bu faoliyat, uning natijasi yangi moddiy va ma'naviy qadriyatlarni yaratishdir. O'zining madaniy va tarixiy hodisasi bo'lgan izlanuvchanlik psixologik tomonga ega: shaxsiy va protsessual. Bu odamning qobiliyatlari, motivlari, bilim va ko'nikmalariga ega bo'lishini nazarda tutadi, buning natijasida yangilik, o'ziga xoslik va o'ziga xoslik bilan ajralib turadigan mahsulot yaratiladi. Shaxsiyatning bu xususiyatlarini o'rganish, tasavurning, sezgi, aqliy faoliyatning ongsiz tarkibiy qismlarining muhim rolini, shuningdek, izlanuvchanlik imkoniyatlarini ochish va kengaytirishda shaxsning o'zini namoyon qilish ehtiyojini ochib berdi.

Ko'pincha oddiy ongda izlanuvchanlik badiiy faoliyatning har xil turlari, chiroyli chizish, she'r yozish qobiliyati bilan belgilanadi. Izlanuvchanlik qobiliyatlarning pedagogik ta'rifi, ularni ishlash jarayonida o'rganilgan vazifalar, ko'nikmalar vako'nikmalar mustaqil ravishda qo'llaniladigan, hech bo'lmaganda modeldan minimal og'ish bilan namoyon bo'ladigan, original mahsulotni, mahsulotni yaratish qobiliyatidir. , individuallik, san'at.

Epiphany D.B. izlanuvchanlikni aniqlash uchun quyidagi ko'rsatkichlarni aniqlaydi: Izlanuvchanlik - bu ko'plab fazilatlarining kombinatsiyasi. Va izlanuvchanlik komponentlari masalasi hali ham ochiq. Ko'p psixologlar izlanuvchanlik faoliyat qobiliyatini, birinchi navbatda, fikrlashning o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'lashadi. Inson aql-idrok muammolari bilan shug'ullangan mashhur amerikalik psixolog J. Guilford, izlanuvchanlik shaxslar uchun divergent fikrlash deyiladi. Bunday fikrlaydigan odamlar muammoni hal qilishda bor kuchlarini faqat to'g'ri echimni topishga qaratmaydilar, balki iloji boricha ko'proq variantlarni ko'rib chiqish uchun barcha yo'nalishlarda echim izlay boshlaydilar.

Bunday odamlar ko'pchilik biladigan va ma'lum bir usulda ishlatadigan elementlarning yangi kombinatsiyalarini yaratishga moyildir lar yoki bir qarashda hech qanday umumiy jihatlari bo'lmagan ikki element o'rtasida aloqa o'rnatadilar.

Izlanuvchanlik qobiliyatini rivojlantirish uchun quyidagi qobiliyatlarni amalga tatbiq etish lozim:

1. Tezlik - bu iloji boricha ko'proq fikrlarni ifoda etish qobiliyati.

2. Moslashuvchanlik - bu turli xil fikrlarni ifoda etish qobiliyati.

.Originallik - bu "mahsulotingizni" yaxshilash yoki unga yakuniy ko'rinish berishqobiliyati.

Taniqli rus tadqiqotchilari izlanuvchanlik muammosi A.N. Luqo taniqli olimlar, ixtirochilar, rassomlar va musiqachilarning tarjimai holiga asoslanib, quyidagi izlanuvchanlik qobiliyatlarni ajratib ko'rsatadi:

1. Muammoni boshqalar ko'rmagan joyda ko'rish qobiliyati.

2. Aqliy operatsiyalarni qisqartirish qobiliyati, bir nechta tushunchalarni bittasiga almashtirish va axborot nuqtai nazaridan tobora kengayib borayotgan ramzlardan foydalanish.

3. Bir muammoni hal qilishda olingan ko'nikmalarni ikkinchisini hal qilishda qo'llash qobiliyati. Haqiqatni qismlarga ajratmasdan, butun holda idrok etish qobiliyati.

4. Uzoq tushunchalarni osongina bog'lash qobiliyati. Xotiraning to'g'ri vaqtda kerakli ma'lumotlarni berish qobiliyati. Fikrlashning moslashuvchanligi.

5. Muammoni tekshirishdan oldin uni hal qilishning alternativ usullaridan birinitalash imkoniyati. Yangi qabul qilingan ma'lumotlarni mavjud bilim tizimiga kiritish qobiliyati. Narsalarni qanday bo'lsa, shundayligicha ko'rish qobiliyati, kuzatilganlarni talqin orqali kiritilganidan farqlash.

6. Fikrlarni ishlab chiqarish qulayligi.

7. Izlanuvchanlik tasavvur.

TRIZ (izlanuvchanlik muammolarni hal qilish nazariyasi) va ARIZ (kashfiyotli muammolarni hal qilish algoritmi) ga asoslangan izlanuvchanlik ta'lim dasturlari va usullarini ishlab chiqish bilan shug'ullanadigan olimlar va o'qituvchilar, insonning izlanuvchanlik salohiyatining tarkibiy qismlaridan biri quyidagilardan iborat deb hisoblaydilar. qobiliyatlar:

1. Xatarlarni qabul qilish qobiliyati.

2. Turli xil fikrlash.

3. Fikrlash va harakat qilishda moslashuvchanlik.

4. Fikrlash tezligi.

5. Original g'oyalarni ifoda etish va yangilarini ixtiro qilish qobiliyati.

6. Boy tasavvur.

7. Narsalar va hodisalarning noaniqligini anglash.

8. Yuqori estetik qadriyatlar.

9. Rivojlangan sezgi.

Shunday qilib, eng umumlashtirilgan shaklda izlanuvchanlik ta'rifini quyidagicha taqdim etish mumkin. Izlanuvchanlik qobiliyat - bu har xil turdagi izlanuvchanlik faoliyatning muvaffaqiyatini belgilaydigan shaxs sifatining individual xususiyatlari hisoblanadi. Bizning oldimizda turgan muammo tomonida bizni boshlang'ich maktab o'quvchilarining qobiliyatini rivojlantirishga qanday omillar ta'sir qiladi degan savol qiziqirdi. Adabiyotni tahlil qilish asosida quyidagi omillarni ajratish mumkin.

1. Boshlang'ich shart tug'ma moyillikdir.

2. Qobiliyatlarni ochib berish vaqti.

3. Qiziqish bo'lgan faoliyat ko'nikmalarini rivojlantirish.

4. O'qituvchi va bola o'rtasidagi hamkorlik.

Pedagogik vazifa - bu boshlang'ich maktab o'quvchilarining qobiliyatini rivojlantirishda, umuman, ularning shaxsiyatida bu omillarni hisobga olish.